RAMON TARÍN i LÓPEZ

LA SÉQUIA DE BENÀGER I ELS SISTEMES DE REG DE L'HORTA D'ALAQUÀS.

Agraïment:

Agraïm a Francisco Palop Miguel, guarda de la séquia d'Alaquàs, la seua ajuda i assessorament de totes les consultes que li hem fet. També un agraïment que fem extensiu a Francisco Almenar Cubells, síndic de la Séquia de Benàger i Faitanar, per haver-nos facilitat l'accés als arxius de la Comuna.

"Per nos e per les nostres donem e atorguem per tots temps a vos tots ensems e segles habitadors de la Ciutat e del regne de València e de tot el terme de aquell regne, totes e cadascuna cequies franques e lliures, majors e mijanes, e menors ab aygues, e ab manaments e ab duhiments daygues, e encara aygues de fonts: exceptat la cequia real qui va a Puçol; de les quals cequies, e fonts ajats aygua, e duhiments e manaments daygues tots temps continuament de dia e de nit, així que puscats daquelles regar, pendre aygues sen alcuna servitut, e que prenats aquelles aygues segons antigament es o fo establit en temps de sarrahins". Fur xxxv. codex de l'any l261

LA SÉQUIA DE BENÀGER I LLUR INFLUÈNCIA EN LA SOCIETAT RURAL I ARTESANA D´ALAQUÀS

Històricament, i des de fa segles, la séquia de Benàger ha estat lligada al poble d'Alaquàs i al quefer quotidià dels seus habitants, éssent destacable el cabal d'aigua franca que rega les terres d'horta al seu pas pel terme i a través de les diferents caigudes d'aigua o braçals que vertebren la superfície de les seues terres, conformant les partides de la Sequieta, Rollet, Dijous i el Terç.

El terme d'Alaquàs ha estat un terme petit degut a les reduïdes dimensions de superfície que posseeix, fet que originaria la pràctica d' una agricultura mixta, malgrat que molts llauradors van estar abocats a adquirir part de les seues terres, a les partides de poblacions veïnes com Samarra, la Pastora o les Penyetes, situades totes elles al terme de Xirivella. Per tant, l'explotació agrícola a Alaquàs, ha estat l'eix fonamental per al creixement de la seua economia fins la dècada dels anys seixanta. Tot i l'escasa disponibilitat d'àrees de cultiu, ja apuntades per a desenvolupar l'agriculura, sí podem parlar de la relativa importància que ha tingut l'horta d'Alaquàs, dintre del sistema medieval de regatge de la comuna de Faitanar i Benàger.

A la dècada dels cinquanta, les fanecades de terres d'horta, regades per la séquia de Benàger,o séquia d'Alaquàs, ultrapassaven la xifra de mil fanecades. Una xifra molt suggerent, si ho comparem amb els termes de poblacions com Aldaia o Manises, que tripliquen en extensió de fanecades: els regants d'Aldaia i Manises tots junts, tan sols reguen de la séquia mare de Benàger, una quantitat de fanecades semblants a la que reguen els llauradors d'Alaquàs.

Ara bé, Benàger no ha estat tan sols una font generadora de riquesa per al poble d'Alaquàs a través de les terres d'horta, sinó que, a més a més, ha proporcionat als seus habitants, l'element vital de primera necessitat en l'esdevenir quotidià d'un poble: L'aigua de la séquia ha estat un factor imprescindible per al desenvolupament de les feines domèstiques dintre de les cases o als antics llavadors que s'hi trobaven emplaçats en distints llocs del poble.[1]

Igualment d'interessants resulten els estudis realitzats al voltant de l'efecte directe de l'aigua de Benàger sobre l'activitat artesana a les fàbriques de perols i cassoles que s'abastaven del caixer de la séquia del molí.

La relació del molí d'Alaquàs amb la séquia de Benàger és altra qüestió important a tractar per la seua dependència fins la revolució de l'electricitat. El molí assumeix, doncs, un paper fonamental per a la vida de la població rural d'Alaquàs.

El molí estava construït damunt del caixer de la séquia de Benàger i Faitanar.

[1] Els antics llavadors estaven situats als seguents llocs: carrer de la Séquia (davant l'hort de Montalt), carrer del centre (al solar dels antics cellers de l'Estanqueret), carreró de les monges Oblates, a la portalà del celler de la casa dels Sants, avui Bancaixa.

Situat junt a l'antic Camí d'En Samarra, antiga senda dels ramats. S'hi trobava emplaçat a la part exterior dels murs i portal que donava accés al rabal i a la principal via de la vila; el carrer Major. Possiblement, la zona que dividia a les comunitats mora - cristiana.

El molí pertanyia als dominis del Marqués de la Casta, amo i senyor de tot el poble d'Alaquàs. L'explotació del molí corria a càrrec del moliner en règim d'arrendament, sota les condicions feudals del senyor. Aleshores, el moliner s'encarregava de moldre tot el blat, ordi o qualsevol altra mercadería, tant del senyor, com dels habitants de la vila.

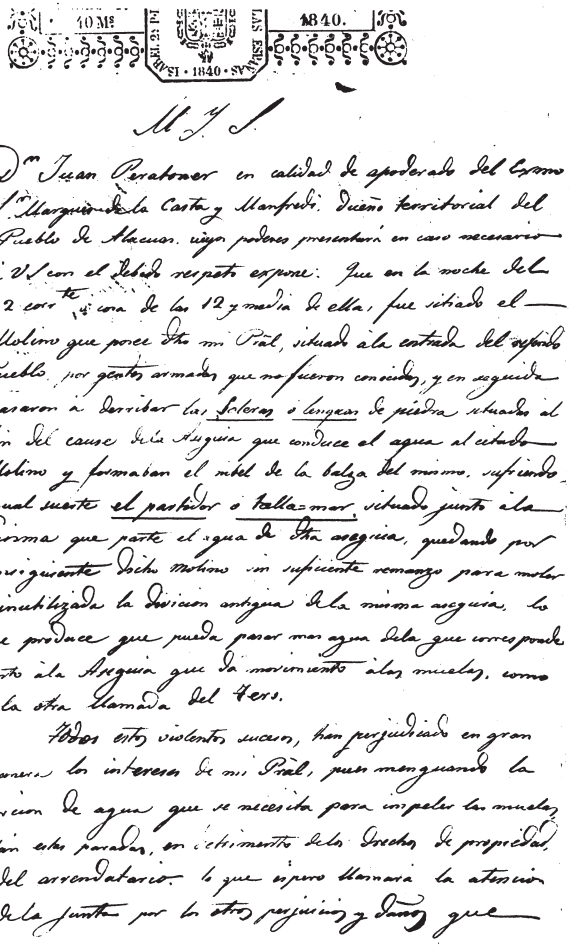

M y S

Dⁿ Juan Peratoner en calidad de apoderado del Exmo Sr. Marques de la Casta y Manfredi. Dueño territorial del Pueblo de Alaquas. cuyo poderes presentaré en caso necesario a V.S con el debido respeto expone: Que en la noche del 22 corr.te a la hora de las 12 y media de ella, fue asaltado el Molino que posee dho mi Pral, situado a la entrada del referido Pueblo por gentes armadas que no fueron conocidas, y en seguida pasaron a derribar las Soleras o lengues de piedra situadas al fin del cauce de la Azequia que conduce el agua al citado Molino y formaban el nivel de la balza del mismo, sufriendo igual suerte el partidor o talla-mar situado junto a la misma que parte el agua de dha azequia, quedando por consiguiente dicho Molino sin suficiente remanzo para moler é inutilizada la division antigua de la misma azequia. lo que produce que pueda pasar mas agua de la que corresponde tanto a la Azequia que da movimiento a las muelas, como a la otra llamada del Vers.

Todos estos violentos sucesos, han perjudicado en gran manera los intereses de mi Pral, pues menguando la porcion de agua que se necesita para impeler las muelas estan estas paradas, en detrimento de los Derechos de propiedad y del arrendatario. lo que espero llamara la atencion de la justicia por los otros perjuicios y daños que

Cèdula manuscrista de Joan Peratoner, apoderat del marqués de la Casta.

La séquia de Benàger al seu pas per l'aqüeducte romà dels Arquets.

Però no sempre el moliner podia utilitzar l'aigua de la séquia per a moldre. El moliner estava sotmés als sistemes de reg medievals que regulaven la distribució de l'aigua i sancionaven altres pràctiques il·legals, per mitjà de les reials Ordenances que prohibeixen al molíner embarrar la séquia amb fustes, pedres, brosses, o qualsevol altra cosa que altere el curs natural de l'aigua els dies minvants. El fet "d'acostar l'aigua al seu molí", estava castigat amb tres lliures:

"...que el brazo vulgarmente nombrado del Ters que toma la agua de la acequia del molino de Alacuás, para regar los Regantes del Ters siempre que se encuentre el brazo embarrado con broza, tablas, piedras, cañas, o cualquier otra cosa que impida el libre curso de la agua, el Regante del Ters puede ejecutar al Molinero si se le encuentra moliendo, y si muele al regante primero que encontrase regando en la Acequia de Benacher en la pena de tres libras..." (Ord. pag. 51 cap.CLXXVlll).

Ara bé, no sempre es respectaven aquestes lleis dominants. En èpoques de sequera la pràctica de la picaresca, per part del moliner i llauradors, era moneda corrent; així trobem al moliner alterant el curs del cabal de l'aigua mitjançant l'embarrament del caixer amb costers o brosses, o al llaurador regant els cultius amb aigua fora de tanda. No és, doncs, estrany que apareguen constantment, litigis, pleits i baralles per la possessió de l'aigua.

Aquesta classe de conflictes derivats de l'ús de l'aigua, no sempre seguien el curs establert pel Tribunal dels Sequiers: de vegades els llauradors es prenien la justícia per les seues mans i acabava desembocant en situacions dramàtiques. Aquest sembla ser el cas dels successos ocorreguts la nit del 22 de Juliol de l'any 1840, quan un bàndol d'homes armats fiquen setge al molí d'Alaquàs destroçant llengües, partidors, tallamars i embarraments de l'aigua.

Als arxius de la Comunitat de Regants de la séquia de Benàger i Faitanar, existeix una cèdula de Juan Peratoner, apoderat del marqués de la Casta, que a més d'exposar els fets, suplica justícia amb la reparació dels danys soferts.

Transcripció de la citada cèdula:

"Don Juan Peratoner en calidad de apoderado del excelentísimo Sr. Marqués de la Casta y Manfredi; dueño territorial del Pueblo de Alacuàs, cuyos poderes presentará en caso necesario a Ud. con el debido respeto expone: que en la noche del 22 corriente a cosa de las 12 y media de ella, fue sitiado el molino que posee dentro mi dicho principal situado a la entrada del referido pueblo por gentes armadas que no fueron conocidas, y enseguida pasaron a derribar las soleras o lenguas de piedra situadas al fin del cauce de la acequia que conduce el agua al citado molino y conformaban el nivel de la balsa del mismo, sufriendo igual suerte el partidor o tallamar situado junto a la misma que parte el agua de otra Acequia, quedando por consiguiente dicho molino sin suficiente remanso para

moler e inutilizada la división antigua de la misma acequia, lo que produce que pueda pasar más agua de la que corresponde, tanto a la Acequia que da movimiento a las muelas, como a la otra llamada del Ters.

Todos estos violentos sucesos, han perjudicado en gran manera los intereses de mi dicho principal, pues menguando la porción de agua que se necesita para impeler las muelas están estas paradas, en detrimento de los derechos de propiedad, y del arrendatario, lo que espero llamara la atención de la junta por los otros perjuicios y daños que no se ocultarán a su penetración.

Para remediar tamaños excesos, espero y suplico, se sirva dar las providencias oportunas para que se repongan las soleras o lenguas y la indicada división de la acequia al estado que antes de lo ocurrido, a fin que el molino pueda moler como antes en su trabajo y las aguas sean desviadas antes de pasar por el molino como anteriormente[2]. Justicia que no duda merecer de la rectitud de la junta. Valencia 26 Julio 1840".

La cèdula està signada per Juan Peratoner i Silvino Manfredi.

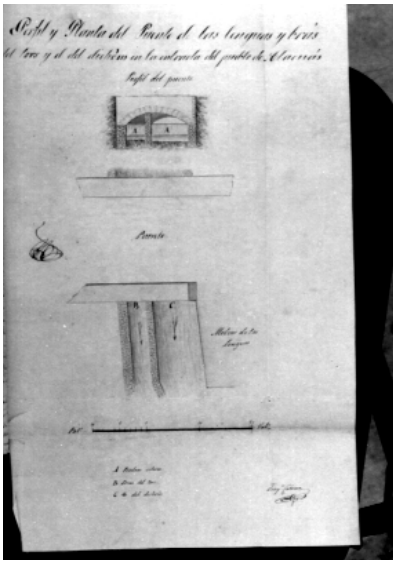

Plànol de l`arquitecte Joaquín Cabrera de l`any 1840 per a la construcció del pont del Molí i tallamars de la séquia del Terç i Dijous.

[2] Al llibre d'actes de Juntes Generals de la Comuna, consta la designació d'una comissió d'encapçalada per l'electe don Antonio de Benabente, així com l'elecció de l'arquitecte don Joaquin Cabrera per a peritar el projecte de la nova construcció del pont d'entrada al poble, llengües de la séquia del Dijous i braç del Terç. Operació que presenta el 29 de maig el citat arquitecte Joaquín Cabrera, per mitjà del corresponent planol d'obra.

El 10 d'Agost de 1840 la Junta General aprova el dictamen de la comissió en totes les seues parts. El síndic Francisco Cubells acompanyat pels Electes a la casa del síndic Escrivà, fa efectiva la quantitat de 520 quincets de Vellò a l'arquitecte Joaquín Cabrera.

La séquia de Benàger és una fillola de la séquia de Quart que rep el seu nom dels àrabs[3]. Existeix una creença popular, que atribueix la fundació de la séquia a dos germans moriscos: Benàger i Faitanar, però açò no deixa d'ésser una llegenda. Al segle XVl, els llauradors anomenen la séquia, no Benàger, sinó Bennejar: *"Los hereters de la cequia de Bennejar per lo bras de Faytanar, diuen que aquell de la constructio de la dita cequia y bras han regat, y acostumat regar en terres y heretats del aygua que es prén de la dita cequia de Bennejar..."*. Arxiu de Benàger i Faitanar. Cédula d'Agravis dels comuners a Felip II.

La fundació de la séquia de Benàger i Faitanar, com la resta de séquies de la vega valenciana, sembla ser, que no són obra exclusiva dels àrabs com es pensava fins principis del segle XlX, sinó dels romans, segons els treballs aportats per autors tan prestigiosos com Mares, Beuter, Aloy, Jaldero, Jaubert de Passà, Valls David[4] qui atribuixen els orígens de les séquies a l'època romànica, basant-se en els estudis de reconstrucció fets sobre les antigues rutes dels aqueductes romans, que des de Cella, (Terol) fins València la Vella, irrigaven les terres dels pobles riberencs del riu Túria. D'acord amb aquestes teories, els actuals sistemes de reg medievals, serien doncs, la consequència lògica, de la

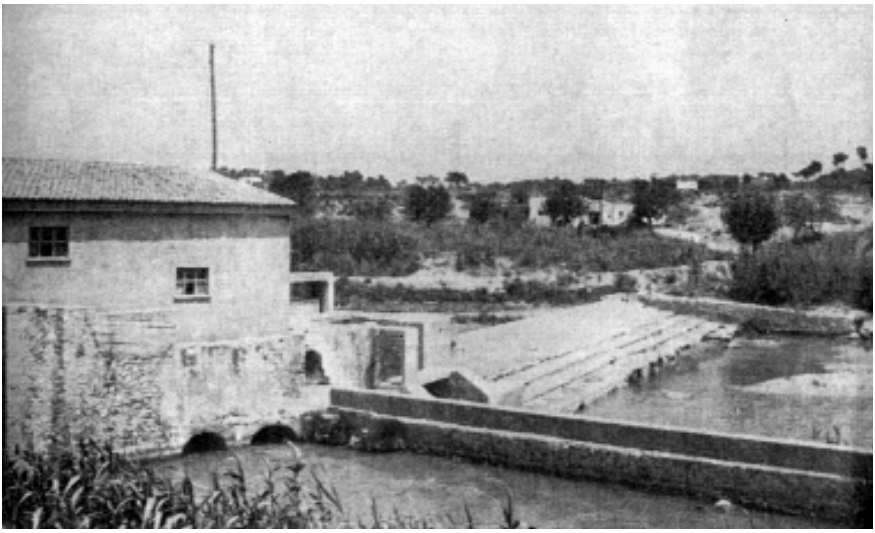

L'assut de Quart i Benàger.
En primer pla el canal de Daroqui per on va canalitzada l'aigua de Quart i Benàger

[3] Beidal Marcos Jaime. Pueblos Ribereños.- pag. 317

[4] Bibliografia dels autors citats: Mares,V._ Fenix Troyana. Beuter, P._ Crónica General. Martinez Aloy._Geografia General. Jaldero F._Memoria sobre los canales cuyos restos existen en las inmediaciones de València la Vella. Jaubert de Passà._Canales de riego de Cataluña y Reyno de Valencia. Valls David R._ Pallantia

transformaciò i millora dels primitius canals romans, realitzada pels àrabs arran de la seua invasió a la Península.

El primer document que cita pel seu nom les séquies de l'horta de València, és un privilegi reial d'En Jaume II donat a Valéncia en Maig de 1321 el qual les denomina així: Montcada, Mestalla, Favara, Rascanya i Russafa (aquesta última séquia passarà després a a nomenar-se de Robella), les tres séquies restants, no hi són mencionades pel dit privilegi reial. Tot i això aquesta dada no anul·la la possibilitat de que ja existiren en aquestes dates. Per tant, és impensable que estigueren mancades de regatge les fèrtils zones d'horta que avui es beneficien de la seua irrigació.

Segons els estudis de Jaldero fet sobre els vestigis localitzats als termes de Vilamarxant i Riba-roja, es troba l'assut de la primera població d'on naixia aquell primitiu canal que va reconstruir fins les Simetes de Manises. Les investigacions de Jaldero es perden en aquest lloc, i és l'erudit enginyer Valls David, qui va seguir tan interessant estudi, reconstruint pas a pas, el traçat dels canals des de Manises a València, éssent aquest enginyer el descobridor de l'aqüeducte pre romà que transcorria pel mateix lloc per on avui van les séquies de Quart-Benàger i Mislata, que prenia l'aigua d'un assut situat a centenars de metres més amunt de l'assut de Montcada en l'any 1321. Aquesta sembla ser una explicació factible en l'omissió de les citades séquies, en no trobar-se afectades pels litigis que precediren al privilegi reial de Jaume II. Llavors, es de suposar que amb posterioritat al 1321, inutilitzats per l'acció del temps, els vetusts canals romans de Manises, foren substituïts pels nous assuts de Quart i Mislata, després de l'assut de Montcada.

Les aigües de Benàger i Faitanar van discórrer conjuntament pel llit de la séquia de Benàger, fins les llengües[5] del molí d'Alaquàs on les aigües majors, es dividien en tres Terços. No obstant, sembla ser que la construcció d'una séquia independitzada, ha estat una vella aspiració dels regants de Faitanar, com posa de manifest una cèdula del 8 de juny de 1598(que es conserva a l'Arxiu de la Comuna de Benàger i Faitanar) que conté un privilegi reial del rei Felip II, per realitzar la construcció d'un canal independent. Possiblement, el monarca va accedir a aquest privilegi, pressionat per les constants queixes, sobretot, dels llauradors de Xirivella, propietaris de terres confrontades amb el terme de Mislata, i que regaven llurs propietats per un antic braç fillol de Benàger, el qual discorria alhora per la séquia de Mislata fins el molí de Cabot.

Tantmateix l'obra que ha d'independitzar la séquia de Faitanar de la de Benàger, no es farà fins l'any 1842, data en què s´aprova l'obra, constituint-se a tal fi, una comuna de 149 propietaris que s'encarreguen de la seua construcció, realitzant el seu traçat per dins de la població de Xirivella. L'esmentada séquia quedarà finalitzada l'any 1849.

---

[5] Les llengües són tallamars de pedra que acaven en forma de prisma.

El cabal de la séquia mare es divideix baix de la caseta de les llengües de Quart, en els ramals de Benàger i Quart. A la dreta de la foto, el guarda de la séquia d'Alaquàs, Francisco Palop, netejant amb el clàssic ganxo, les brutícies que arrossega l'aigua.

L'ASSUT DE QUART I EL TRAÇAT DE LA SÉQUIA D'ALAQUÀS

A una distància de cinc-cents metres aigües avall de l'assut de Montcada, s'hi troba la presa de Quart d'on pren l'aigua la séquia de Benàger o séquia d'Alaquàs, aigua derivada del Túria i que va canalitzada pel seu marge dret, corrent paralel·la al riu al voltant de 3 km envers el molí de Daroqui[6], avui convertit en la companyia Hidroeléctrica Espanyola, dividint-se les aigües pocs metres abans d'arribar a les llengües de la caseta de Daroqui. Una part del seu cabal, torna a amollar-se al riu Túria després d'ésser utilitzada per les moles del molí, mentre que la séquia de Quart-Benàger, es dirigix per l'occident de Manises i passa per dalt de l'antic aqüeducte romà dels Arquets, descobert pel francés Jubert de Passà a l'any 1820 i que apareix a la seua obra *Canales y Riegos de Cataluña y reyno de Valencia*; obra editada a València a 1844.

L'aigua de Benàger es tornarà a dividir en dos ramals per baix de la caseta de les llengües de Quart, situada davant de Sant Onofre: el ramal de l'esquerra, pertany a la séquia de Quart, i el ramal de la dreta a la séquia de Benàger que passa per l'occident d'Aldaia fins arribar a Alaquàs.

Braç del Dijous. Cal apreciar l'actual estat d'abandó i degradació dels Fondos i de la partida de Samarra

[6] Fins principis del present segle, la séquia de Benàger-Quart discorria pels alcabons és a dir, per baix terra, però l'any 1905 la companyia hidroeléctrica Volta va instal·lar la central elèctrica al molí de Daroqui, desviant l'antic curs de la séquia amb un nou traçat per dalt terra fins el citat molí. Amb motiu d'aprofitar l'enèrgia, l'esmentada companyia va córrer amb tots els costos de l'obra.

Benàger comença a regar la part oriental d'Alaquàs amb els rolls de la sequieta (avui inutilitzada) i el braç del Rollet. Passa després a regar la partida del Dijous i finalitza el regatge a la part occidental d'Alaquàs amb la partida del Terç.

Com que l'aigua és el manteniment del sol equivalent a fertilitat i riquesa, la seua possessió arriba a ésser una constant font d'enfrontaments i conflictes entre els mateixos llauradors com ja hem esmentat abans. En aquest punt, les reials ordenaces preveuen una série de mesures encaminades a garantir els drets de regatge. Aquests drets es regulen en el mateix moment de la distribució de l'aigua, mitjançant el jurament dels llauradors sobre l'Evangeli pel qual es comprometen a respectar les tandes de l'aigua, regant tan sols els cultius més necessitats:

"...y dando a los Terratenientes que à dicha partición irán, tanto Terratenientes de Chirivella, como Terratenientes de Torrente, como Terratenientes ó regantes ó Moros de la huerta de Alaquás; esto es, partiendo y contando tanto a los Terratenientes de la partición del Palmar, Regantes del Camino de Ensamarra, como los Terratenientes del partidor de Napastora, como a los Terratenientes que serán de la partición del Puente del Ciprer, dando y partiendo un tercio de la agua que caerá del molino de Alacuás, cuyo tercio de agua deberá partir dos días en continente. Y dando dicho partidor para las necesidades que los dichos Terratenientes con juramento que manifestarán, esto es, que la agua sea para riego de los frutos y cosas necesarias que tendrán, a que el dicho Partidor esté tenido de traer unos Evangelios, y tomar en juramento a todos los Terratenientes, y según el juramento parta la agua..."(Ord. cap. XXVlll)

Tot i aquestes correccions i mesures no seran suficients sota aquest clima d'irritabilitat dels llauradors com s'hi pot veure: *"...que ningún terrateniente moro de la huerta de Alacuás ose ni se atreva a tocar la agua bajo la pena de sesenta sueldos..."*.

La Comuna de Regants s'encarrega de distribuir l'aigua franca entre els propietaris i regants per mitjà dels guardes o atandadors que són els agents encarregats de vetlar el seu compliment. La distribucció de l'aigua es fa de la forma més apropiada, i en raó de les fanecades que posseeix cada llaurador, per fer-ho de la manera més justa, i sobretot, menys conflictiva; seguint aquest principi, la partició de l'aigua es fa o es designa el reg a cada braç, per jornades de vint-i-quatre hores, és a dir, per dies, des de l'eixida del sol d'un dia, fins l'eixida del següent, tot i que açò no pressuposa que cada partida ha de rebre tan sols una jornada per cada tanda, sinó que és l'antic costum de repartir l'aigua. Així en distints capítols de les ordenances apareixen les particions de les cinc jornades de Benàger o les tretze de Faitanar. Un exemple del que diguem és la partida del

Vista general del Rollet des l'actual albereda, on cal destacar la proliferació de petites parcel·les amb cabanyes de cartó i llaunes.

El braç del Rollet es dirigeix envers les terres de Galan per regar els últims camps de la partida. Aquest braç amolla els seus sobrants a la séquia de la Pastora.

Terç que té designada una tanda de dues jornades: Dimecres des de l'eixida del sol fins a l'eixida dels sol del divendres.

També existeixen altres mesures més aviat diferents a les esmentades com són el Roll o la filà[7]. Alguns rolls tenen caràcter de privilegi com el Roll Reial o Roll de Gràcia.

El Rollet d'Alaquàs no ha tingut el caràcter de Roll de Gràcia; no obstant açò ha estat un roll amb la facultat de no guardar tandes ni torns de regatge ja que el forat que travessava la pedra del roll, romania sempre obert. Per tant, podia regar tots els dies que el cabal de l'aigua excedira el forat d'entrada col·locat a la paret lateral de la séquia mare d'Alaquàs

El braç del Rollet començava regant les terres de l'Alteró (Barri de Socusa) confrontades amb al terme d'Aldaia, desviant-se cap al partidor situat darrere de l'actual bingo: un dels ramals seguia en direcció als camps del *tio* Francisco de Prima i Forriol finalitzant a l'escamutxó de Paco Bessó *el Gari* : l'altre ramal creuava el Camí de València discorrent paral·lel al Camí de les Alqueries irrigant tota la llesca de camps des del barri de l'Ave Maria, fins la tanca dels vivers de Galàn. Arribant a l'altura de les oliveres dels Nous, la séquia del Rollet, girava cap avall endinsant-se envers a l'alqueria de Sorregin. Els camps de Moret i de Treneta són les últimes terres que rega el braç del Rollet; l'aigua sobrant, s'amolla a la séquia de la Pastora.

Després del braç del Rollet, la séquia seguia vorejant els corrals de les últimes cases, fins arribar a la casa de *Bocaos*: On l'aigua es colava a través d'un enreixat de ferro desapareguent per baix del pont d'entrada al poble, i tornava aparéixer a les llengües del Molí.

Tot el cabal d'aigua que arrossegava la séquia de Benàger, es dividia en tres Terços als partidors del molí d'Alaquàs: dos Terços a l'antiga séquia de Faitanar, i un Terç per a Benàger o braç del Terç:

"Esto es, la que caerá de la Acequia de Alacuás, y no tomando toda la agua sino la una parte que se entiende el roll del Palmar, no ose tocar dicho Partidor, ni nigun Terrateniente de Faytanar bajo la pena de sesenta sueldos pagadores según arriba expresa , y la restante agua que se entiende sin el roll del Palmar,

---

[7] El roll és un forat redó de vogi; el seu caràcter fonamental resideix en no estar sotmés a torns o tandes i pertant té el privilegi d'estar sempre obert. Al capítol número 93 de les Ordenances, se'n diu d'ell, textualment: " a de ser redondo de vogi que coja por él un trueque de birlas".

La paraula filà deriva de de la paraula àrab "fil-lah", traducció que equival a la part d'un tot, o el que és el mateix, la cent trenta-vuitena part en què es distribueix el cabal del riu Túria. Vicent Boira Giner -*Tribunal de les Aigües de València*. 1988).

A l'Arxiu del Regne de València, es conserva un dels documents més antics (un pergamí àrab de l'any 1223) on ja apareix la paraula filà com a mesura variable de l'aigua. El pergamí recull una seténcia sobre un pleit per l'aigua que durà vint anys, entre les alqueries morisques de Torox i Carze de Sagunt.

que son las dos partes de la agua que cae del Molino de Alacuàs...”(Ord. Cap. XXlX).

Feta la partició d’aigua en dues ramals, l’aigua de la séquia de Faytanar (per als Alaquàsers, la séquia del Dijous) queia penjada damunt del mateix molí produint, amb la força del salt, l’energia per moure les moles. L’aigua seguia pel caixer avall cap al Camí de Samarra fins arribar a les llengües de la Creu blanca (lloc on avui s’alça l’església de la Santíssima Creu). Les llengües Creu Blanca, divideixen el cabal d’aigua en dos parts iguals: la meitat per al braç dret, és a dir, la séquia mare), i l’altra meitat per al braç esquerrà o séquia de Samarra; aquest braç passa per davall del torn i aplegant a les llengües de la baixada dels Fondos, l’aigua es torna a partir en dos ramals: un braç es diregeix a Samarra, regant tota aquesta partida de terres situades a l’Oest de Xirivella, l’altre braç creuava el Camí València per baix del Pontet dels Fondos. El primer camp en regar, és el tros de punta del camp de Paco *el Gari*; després la séquia, seguia per la vorera dreta del Camí Fondo (antic Camí de València) discorrent per davant les terres de Galan en direcció a l’alqueria de Castillo.

El braç dret de les Llengües Blanques, servia a quatre desviaments: Pastora, Xiprer, Cadiretes i Martina i tenien dret a un dia d’aigua cadascuna d’aquestes séquies. La Martina i Cadiretes van juntes per la mateixa séquia i reben dos dies d’aigua; aquest sistema es trenca durant 16 hores cada dijous. Aquestes són les hores de regatge que rep la partida del Dijous. Cadascuna de les tandes, la corrent d’aigua, no es partix a les llengües de la Creu Blanca, sinó que un parti-

Un dels braços del partidor de Samarra creua el Camí de València per l’antic pontet dels Fondos i rega el primer camp del Dijous a l’altra banda de l’antiga via del tramvia.

dor tanca el braç de l'esquerra que condueix la séquia de Samarra i Camí de València, i tota l'aigua va per la dreta; pel braç de la séquia del Dijous.

Durant dos setmanes l'aigua que rep són 16 hores posteriors a l'eixida del sol del dijous, i la tercera setmana són 16 hores anteriors a l'eixida del sol del divendres; les 8 hores restants de cada dijous. Es torna a partir a la Creu Blanca i els sobrants, es reparteixen cada setmana al braç del Xiprer, Pastora o Martina, segons on s'haja quedat el tall.

Els primers camps que rega la séquia del Dijous, són a l'altra banda dels fondos: tres petites parcel•les propietat de Pepet *de Pau*, *tio* Mauro, i Vicent *el Massamagrell*. L'aigua creua a continuació la carretera de València i seguix paralel·la al Camí de les Alqueries (per la banda de dalt) fins els partidors de la Pastora on comença de nou a regar els camps del *tio Paternero* (banda de baix de la séquia mare) i Miquelet *el Flare* (riba de dalt de la séquia). La partida del Dijous finalitza als partidors del pont del Xiprer, davant les terres de l'Alqueria Alta.

A principis del segle XV, els regants de la séquia de Benàger, ja anomenaven "l'aigua del ters" al Terç d'aigua que rebien del molí d'Alaquàs, amb el qual es regava una extensa porció de terra que començava al mateix molí i hort del senyor d'Alaquàs, i continuava pel braç del Terç i partida del Tormonet fins aplegar a la canal que creuava la séquia de Faitanar, regant a l'altra banda de la séquia, una petita partida del terme de València:

"...y que de quince a quince dias parta un Viernes la dicha agua del Ters, y de dicha agua haga gracia general entre todos los Terratenientes que irán a dicha Partición, y que dicha agua parta veinticuatro horas; esto es, del día que sale el sol hasta el otro día que vuelva a salir, y que dicha agua parta en el lugar vulgarmente del Tormonet...". (Ord. Cap. XXVll)

La partida del Terç ha estat la partida més gran de totes les partides que constituixen l'horta medieval d'Alaquàs, arribant a posseir al voltant de cinccentes fanecades. Agafa l'aigua d'atandament cada quinze dies, des de l'eixida del sol del dimecres fins l'eixida del sol del divendres.

Al molí, s'hi trobava el primer roll, que regava l'hort del senyor d'Alaquàs (avui convent de les monges Doctrineres i barri de Sant Vicent). Posteriorment es construí un partidor a l'altura de l'actual carrer de la Mare Josefa Campos. La séquia del Terç continuava pel carrer de Ramon i Cajal (vorejant l'antiga conserva) fins el roll de la Tonota, situat al carreró que hi ha abans d'arribar al bar d'Alós; creuava el Camí Nou de Torrent per davant el magatzen de Cabot, obrint el roll Curt de les pomeres. Seguia el partidor del braç de la Morera (per darrere de la granja d'Agosti), partidor de Lluna i finalitzava al partidor del braç Mitger.

Partidor del braç de Lluna a la séquia del Terç.

L'aigua de la séquia d'Alaquàs pot ser d'aigua Blana o d'aigua Dobla: L'aigua blana és aquella amb que es fa el regatge habitual, en raó dels dies marcats per l'atandament que té cada partida. L'aigua dobla es caracteritza perquè tan sols són dos dies de baixada de l'aigua en temps de restriccions, i que altera l'ordre de atandament establert, designant les hores de reg en proporció a la totalitat de fanecades que posseix cada braçal, és a dir, no pot regar tall a tall totes les propietats, sinó aquelles que precisen del reg més urgent.

LA TOPONÍMIA DE LES PARTIDES DE L'HORTA D'ALAQUÀS

L'existència de dades i documents toponímics que sobre les partides de l'horta d'Alaquàs, apareixen a les Reials Ordenances, són més aviats incomplets. En els capítols medievals concertats l'any 1421, al contracte d'arrendament de la séquia de Benàger i Faitanar[8], entre els hereus de la séquia i el sequier Bononat Prats, ja apareix la toponímia de llocs com Encamara (Samarra), Na Pastora, Xiprer, Terç... En referir-se a aquesta partida, al capítol XXlll. es diu textualment:

"Item que el dit cequier sia tengut de metre hun hom , aquell que el dit cequier plaura don es vulla que sia hereter, lo cual hom sia partidor e guarda de la aygua del Terç de Torrent..."[9].

Les partides de la Sequieta, Dijous o Rollet, són partides que no recullen els diferents capítols. En canvi apareixen llocs toponímics desconeguts per a nosaltres com: el roll del Palmar, alqueria Na Velluga. Noms i indrets de difícil localització.

La partida de la Sequieta, malgrat no ésser citada, tant als medievals capítols del segle XV, com als posteriors del 1740, si que es cita a "l'inventari de béns d'un obrer de vila d'Alaquàs" a l'any 1543, segons el treball del professor Juan Redal públicat a *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, l'any 1992. Tot i que la referència ho defineix com "La séquia de les Eres", pel que cal pensar que es tracta de la Sequieta, que hagué d'ésser motejada amb aquesta toponímia per la gent del poble, en dates posteriors.

---

[8] A l'Arxiu del Regne de València es conserva un contracte d'arrendament de la séquia de Benàger i Faitanar, de l'any 1421, atorgat a favor d'un llaurador de València anomenat Bononato Prats que diu textualment: "En nombre de Dios y de su divina gracia, amén. Sea conocido de todos perpetuamente este documento público el cual fue vendido y arrendado a dicho cequiero,según disposición de los fueros y una antigua costumbre que tiene de los cequieros de cualquier acequia, no reciban ni tengan para regar cada cahizada, tanto de tierra cultivada como viña, sinó cuanto por herederos de las acequias, o los que tiene las heredades, alquerias, campos, viñas y tierras cultivadas y yermas. Por ello, nosotros, Tomás Argolit, notario, procurador de Raimundo Montagut, comendador del lugar de Torrente, Juan Arnau, alcaide del lugar de Alacuàs y procurador del noble Verenguer de Vilaragut señor de dicho lugar..." Arxiu del Regne de València.-Protocolos nº 2864.fol.2 i seg.

[9] El document més antic que arreplega el topònim Terç, data de l'any 1267. Es tracta d'un document on es determina que el castellán d'Amposta Guido Lagessa, amb el consentiment i aprobació Jacobo Bentayllona comendador de l'Hospital de València, i Georgi Pau superior de dita casa, venen a Raymundo Mullerati i als seus descendents, així com altres llauradors de l'alqueria de "Rahal Maçoth" (Picanya), un dia i una nit d'aigua del Terç de la séquia de Torrent, dels dos dies que posseix l'esmentada ordre; açò és, del diumenge al dilluns. A.R.V. Procesos. Reial Audiència. part 3ª. nº 2775.

Els orígens de la partida del Terç, possiblement estan vinculats a la partició de l'aigua a les llengües de molí d'Alaquàs, que divideixen el seu cabal en tres Terços: dos Terços per a la séquia de Faitanar, i un Terç per a la séquia de Benàger. Arran d'aquesta partició de les aigües, s'anomenarà braç del Terç com recull les ordenances en clara al·lusió als seus orígens: "que el braço vulgarmente nombrado del Ters que toma la agua de la Acequia del molino de Alacuás...".

La partida del Bovalar, és la partida amb més àrees de superfície de terra, de totes les partides del terme d'Alaquàs, ara bé, no hi pertany als sistemes medievals de regatge de l'horta clàssica, és a dir, no són terres d'aigua franca. Sedimentada sobre el relleu d'una gran planura, la partida del Bovalar, ha estat per excel·lència, les terres tradicionals de secà dedicades als conreus de vinyes, garroferes, oliveres, ametlers i cereals, Ussent transformades en terres d'horta a finals del segle XlX i part del present segle. El sistema de regatge d'aquesta partida, és de bombeig realitzat per mitjà de motors a vapor o elèctrics.

Des del segle XVI existeix documentaciò que relaciona aquesta zona amb els corrals o terres dedicades al pasturatge dels ramats del bestiar boví[10]. Així doncs, el bovalar es una terminologia derivada de la paraula bou, que dóna l'origen toponímic a la partida del Bovalar.

CONREUS TRADICIONALS I L'EVOLUCIÓ DE L'HORTA D'ALAQUÀS ALS DARRERS SEGLES

Si retrocedim fins al segle XVIII a través de les citades ordenances, trobarem una horta petita amb una superfície de regatge molt reduïda on coexisteixen el cultiu del blat, l'alfals i les hortalisses, amb abundants vinyes, mallols, oliveres, garroferes i arbres fruitals, així com grans quantitats de moreres a les ribes i marges de les séquies.

Cabanilles, al seu treball "Observaciones sobre la historia natural geográfica i agricultura del Reyno de Valencia"(1795) esmenta l'horta d'Alaquàs: "Igual de extensión con corta diferencia tiene el término de Alacuás, pero mucho menor número de frutos[11], reducidos a 400 cahices de trigo, 600 libras de seda, 400

[10] Enric Juan Redal._ Los señorios de Alaquàs y Aldaya a mediados del siglo XVlll. Publicació del I.B. d'Alaquàs. Quadern nº 2.

[11] Cavanilles fa al.lusió al terme de Xirivella comentant la seua fertilitat: "Todo esto produce la corta superficie de media legua de largo con un cuarto de ancho."

arrobas de cáñamo[12], 200 de aceyte, 1000 de algarrobas y 500 cántaros de vino. Sus vecinos, para subsistir y aumentarse, recurrieron a cultivar dilatados campos en los términos inmediatos."

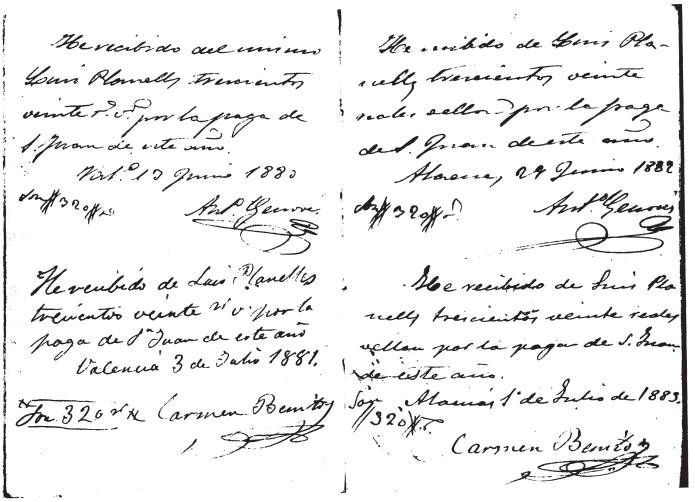

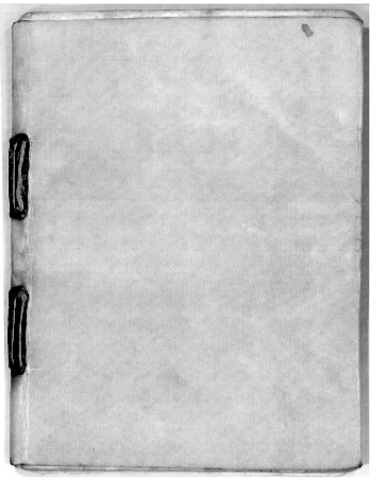

Cartilla d'arrendament. Propietat de la família Planells Ibor.

[12] El lèxic dels antics agramadors replegava una varietat de conceptes com garbes, maços, costals o bassa. 10 arrobes era una maço, 10 maços eren un costal i un costal equivalia a 8 arrobes, mentre que la bassa tenia una capacitat de 8 costals i produïa 64 arrobes, és a dir, l'equivalent a la producció de 10 fanecades.

El cens demogràfic de Floridablanca (1787), es refereix a Alaquàs i calcula la seua població agrícola en 93 llauradors i 162 jornalers.

Pasqual Madoz, al seu diccionari geogràfic i històric de 1844, també replega la varietat de conreus propis a l'horta d'Alaquàs: "La huerta de Alacuás también produce trigo, seda, cáñamo, aceite, algarrobas y vinos; también se cosechan legumbres, hortalizas y algunas frutas..."

Totes aquestes dades són significatives per obtenir la base imprescindible d'aproximació real a l'estudi de la població agrícola activa, producció, superfície de regadiu, varietat de cultius tradicionals, etc.

L'aigua, en els sistemes medievals de regatge, ha estat un bé comú però escàs que es repartia amb comptagotes. Tenien preferència de reg els conreus de forment, alfals, vinyes i mallols, tal com estableixen les ordenances en l'article XXV: "que dicha agua de grácia no se atreva a dar dicho partidor sino para trigos, alfalfas o para grisaltos o majuelos, que sea plantado de un año, y dos si replantado será."

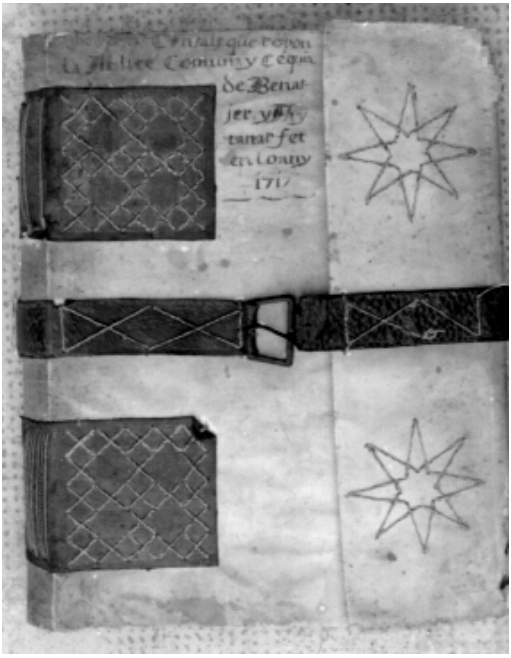

Censals de terres de sequiatge de la séquia de Benàger.

[13] Els mallols són vinyes bordes sense empeltar d'un any. Fins al segle XIX els mallols tenien preferència de reg sobre tots els conreus.

Al llarg dels darrers dos segles, l'evolució de l'horta d'Alaquàs cap a la reconversió de les parcel·les de secà dintre del sistema de regadiu serà, més aviat, una evolució lenta que anirà accelerant-se a mitjà del segle XIX, amb un cert predomini del cànem i del lli sobre la resta de plantacions. Aquesta evolució assolirà el zénit d'esplendor a meitat del present segle. El cens de 1940 reflectirà una població de 220 llauradors i 88 jornalers del camp.

Efectivament, a la dècada dels 50, les fanecades d'horta irrigades per la séquia d'Alaquàs abasteixen el miler, segons estima Francisco Palop Miguel, guarda de la séquia d'Alaquàs. En aquestes dades es regaven a la partida de la Sequieta 170 fanecades, 190 al Rollet, 143 al Dijous i 500 al Terç.

A partir d'aquestes dades, la seua evolució minvarà, marcant el punt d'influència sobre la societat rural d'Alaquàs que, a més a més, amb l'expansionisme industrial, acabarà amb la seua decadència.

Un estudi fet sobre les llistes de regants que pagaven la taxa anual de la séquia d'Alaquàs, mostra que els darrers vint-i-set anys (1970-1997) ha existit una reducciò del terrreny de regadiu d'aigua franca prou significatiu: De les 920 fanecades d'horta d'Alaquàs l'any 1970 sols queden 380 al 1997. Les partides més afectades per aquesta davallada són, en primer lloc, la Sequieta, que passa de tindre 157 fanecades a desaparéixer per complet l'any 1990. El mateix ocorre amb la partida del Rollet, que passa de 152 fanecades a les 60 de l'actualitat. Respecte al Terç, no segueix millor sort, passa de les 402 fanecades l'any 1970 a 220 a hores d'ara. La partida que millor ha suportat l'agressió ha estat el Dijous, que durant 27 anys sols ha perdut 23 fanecades, és a dir, conserva encara 120.

LA PERTINENÇA D'ALAQUÀS A LA COMUNITAT DE REGANTS DE BENÀGER I FAITANAR

Alaquàs deu la pertinença a la Comuna de Regants de Benàger i Faitanar a raons històriques i geogràfiques. Tots els regants d'una mateixa séquia són propietaris en comú del seu cabal, per tant, com a comuners, cada persona té dret a l'aigua que li correspon en proporció a la terra que posseeix tant a nivell individual com col·lectiu, si tots ells són regants d'un mateix braç o séquia. Llavors, resulta obvi que Alaquàs, com a part d'un tot inseparable, pertany geogràficament i per dret propi a la comunitat de Benàger i Faitanar des de la seua fundació en temps medievals.

La Comuna de Regants està regida per una junta general composta per un

síndic i un equip de col.laboradors que reben el nom de vocals electes. Els vocals electes són vuit i es divideixen en dos grups, un ha de pertànyer a la ciutat, anomenant-se els primers Alets Cavallers i els darrers, Alets Llauradors. Ambdós alets han de pertànyer als diferents trams en què es divideix la séquia.

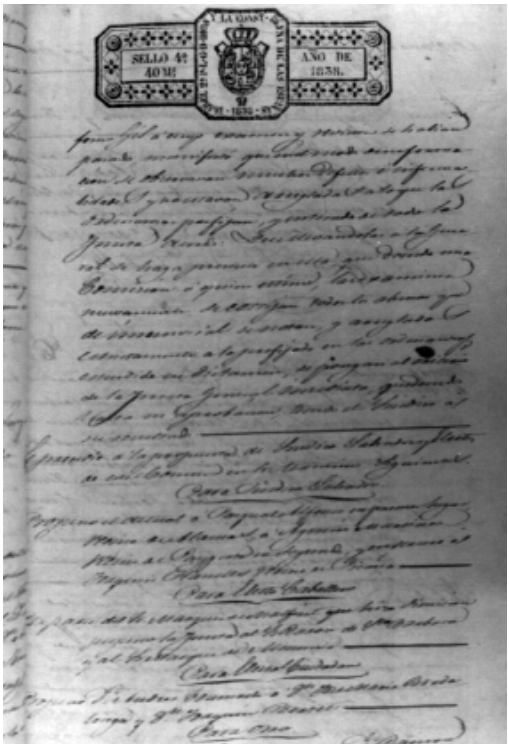

Acta del primer síndic d'Alaquàs Pasqual Alfons. Bienni 1838-1840.

Respecte al síndic, com a president de l'esmentada comunitat, i cada un dels electes representants dels diversos trams de la séquia, amb el guarda i el jutge comptador, són els agents encarregats de vetlar per l'ordre i bon funcionament del regatge, formant el braç executiu. El poder legislatiu queda relegat a l'antic Síndic Escribà (Secretari) i al Procurador General.

Alaquàs, com a membre comunitari, és u dels quatre pobles que té dret al privilegi de designar dos electes: Un Alet Cavaller i un Alet Llaurador, que representen el tram de la séquia d'Alaquàs, passant a formar part de la Junta de Govern o Junta Mensal, com també s'anomena pel fet que els seus membres es reuneixen una vegada al mes.

A meitat del segle XV, Benàger ja formava part del Tribunal de Sequiers de l'Horta de València, és a dir, aportava u dels set jutges tradicionals. D'aleshores ençà, alguns d'aquests prestigiosos jutges han estat fills del poble d'Alaquàs.

El síndic, o síndic llaurador, com resa a les ordenances, necessita certes característiques per ésser elegit: Ha d'ésser llaurador en actiu, no pot ésser triat un propietari que no treballe les seues terres i tampoc pot ésser llaurador sense terres, és a dir, no pot ésser jornaler. Aleshores, cal que siga membre de la comunitat, perquè el síndic poseeix terres, les quals duen implícit el dret de l'aigua.

El síndic, com a president de la séquia, assumeix el poder executiu com a administrador i dispensador dels fons ordinaris de comuna, tenint la facultat de poder cobrar o pagar les despeses derivades d'obres o qualsevol altra qüestió. També és responsable de la neteja de les séquies, engolament de torns o almenares. D'acord amb les ordenances medievals, tenia dret pel seu treball a rebre un sou de vint lliures valencianes una vegada a l'any el dia de Nadal, així com la part proporcional que li corresponia adjudicar-se per les penes imposades als infractors. Podem destacar els setze sous per cada visita realitzada a les obres de la comuna, o bé a l'assut en temps d'avingudes de troncs pel llit del riu, així com cada una de les visites que haja de realitzar a cada atandament celebrat als pobles castell en temps de sequera[14].

Entre les obligacions que adquiria el síndic en el moment de prendre el càrrec es trobava la d'acudir tots els dijous de l'any a les dotze del matí a la plaça de la Seu (Llotgeta), perquè entre les seues funcions en té la d'haver estat designat jutge del Tribunal de les Aigües.

La documentació de la comunitat de regants de la séquia de Benàger i Faitanar es conserva actualment a l'arxiu de Picanya. És una documentació copiosa i dispersa però, malgrat açò, en les escasses i restrictives visites que hem pogut realitzar, hem constatat que els llibres d'actes sols abasteixen una part del segle XVIII (1780-1995).

Atés el nostre interés per conéixer els llibres de dates o les juntes generals on han estat designats els síndics alaquasers, açò és durant el període 1780-1912, el camp d'investigació es redueix a poc més d'una centúria. Dins d'aquest període hem localitzat a dos síndics d'Alaquàs: Pasqual Alfons i Benito Montalt Martínez.

De Pasqual Alfons no tenim més referències biogràfiques que les aportades per l'acta extraordinària de la Comuna de Benàger i Faitanar. Cal dir que en les

[14] Es refereix als pobles riberencs de Xelva, Vilamarxant i Riba-Roja, on acudien els síndics de totes les séquies en temps de sequera per realitzar els atandaments de l'aigua dobla.

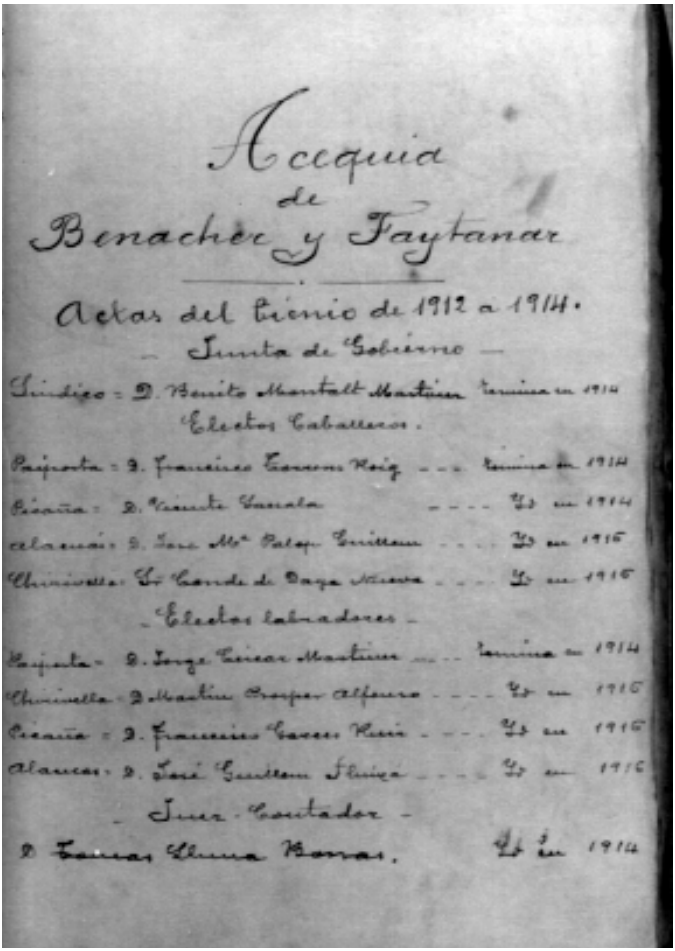
Acequia
de
Benachèr y Faytanar

Actas del trienio de 1912 a 1914.

Junta de Gobierno

Síndico = D. Benito Montalt Martínez termina en 1914

Electos Caballeros.

Alcalde = D. Francisco Cervera Roig ... termina en 1914

Síndico = D. Vicente Cascales ... Ys en 1914

Secretario = D. José Mª Palop Guillem ... Ys en 1916

Diputados = Dr Conde de Daga Nueva ... Ys en 1916

Electos labradores

Alcalde = D. Jorge Cisear Martínez ... termina en 1914

Diputado = D. Martín Cooper Alfonso ... Ys en 1916

Síndico = D. Francisco Cervera Roig ... Ys en 1916

Secretario = D. José Guillem Llinás ... Ys en 1916

Juez-Contador

D. Tomás Llinás Ramos. Ys en 1914

Acta d'elecció del *tio* Benito com a síndic de la séquia de Benàger i Faitanar. Bienni 1912-1914.

primeres eleccions convocades perdurant el regnat d'Isabel II el 22 de setembre de 1837, un any abans d'haver estat elegit síndic de la séquia, Pasqual Alfons figura en el cos electoral de candidats a Corts pel districte de Torrent[15]. Pasqual Alfons fou reelegit síndic el bienni 1842-1844.

[15] "Las elecciones a Cortes del año 1837 en el distrito de Torrente", de José Ramón Sanchis Alfons i José Mora Martínez. Quaderns d'Investigació d'Alaquàs, pàg. 8, 1983.

Benito Montalt Martínez, el *tio* Benito[16], va ésser elegit síndic l'any 1912, ostentant el càrrec durant el bienni (1912-1914). El bienni 1914-1916 va ésser designat alet llaurador i va desenvolupar la funció de segon síndic.

Benito Montalt, *el tio Benito*,
durant el seu mandat de Sindic de la sèquia de
Bennager i Faitanar.
Fotografia fet l'any 1913

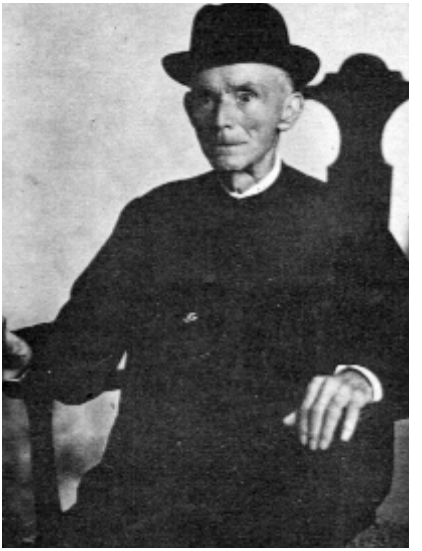

Benito Montalt Martínez,
el tio Benito,
l'últim síndic d'Alaquàs.

[16] Benito Montalt Martínez, el *tio* Benito, (1852-1945), va nàixer al si d'una modesta família de llauradors i va arribar a guanyar-se una posició social i econòmica destacada. La cédula militar de quan va estar a la guerra de Cuba el descriu com "alto y rubio, de ojos azules y paso marcial". Sense quasi recursos econòmics, comença a fomentar el seu patrimoni a la fi del segle passat amb la compra d'extensos terrenys de garroferes al Racó del Bobo i voltants de la serra Perenxisa, els quals va pagar amb el guany del carbó tret amb les velles garroferes. El primer quart de segle va arriba a ésser propietari de 150 fanecades de secà, 40 d'horta, tres cases, cinc animals de llaurança i un cavall de montura. Durant anys, va visitar a cavall tota la Manxa comprant grans quantitats de vi que transportava en carros als seus cellers. El vi es comercialitzava en exclusiva per una companyia francesa al país veí. El *tio* Benito va ésser llaurador, síndic, jutge i alcalde. Síndic i polític compromés amb el seu idealisme, tot i que no era un home il·lustrat, posseïa una gran oratòria molt fluïda que quan parlava al casino de la Música Roja, la gent, asseguda i de peu, s'acostava al seu voltant per escoltar-lo. A Alaquàs té un carrer dedicat al barri de l'Ave Maria.

ELS ALETS CAVALLERS I ELS ALETS LLAURADORS D'ALAQUÀS ELEGITS PER LA SÉQUIA DE BENÀGER

La junta mensal es celebra coincidint amb la segona festa de Pasqua de Resurrecció, clarament indicat a les ordenances. La junta es convoca cada bienni amb caràcter decisori per elegir els vuit vocals electes que han de representar la Comuna amb la següent particularitat:

"Que haya de haber para el buen gobierno de dicha acequia ocho electos; a saber es; cuatro de esta ciudad y cuatro labradores de fuera." (Ord. Cap. C.)

Comuners de les séquies de Quart i Benàger i personalitats de la política valenciana, fotografiats a la caseta de les llengües de Daroqui. Entre els presents s'hi troben els alaquasers Francisco Bessó *el Garí* (alet llaurador), banda de baix de la foto. Vicent Baixauli (jutge comptador), a la dreta del president de la Generalitat Joan Lerma, i Francisco Palop (guarda de la séquia d'Alaquàs) qui apareix entre el president Antoni Assumpció, l'alcalde de Manises.

Tal com queda establert, els vuit electes reben el seu mandat de mans de la Junta Central de Llauradors i representaran a la Comuna amb la funció de resoldre tots els conflictes derivats de les infraccions o altres de naturalesa tècnica que es pogueren generar per la posició de l'aigua en la irrigació de les terres. És condició ineludible que l'alet cavaller residisca a València, però al mateix temps ha d'ésser propietari de terres al poble i del tram de séquia que representa. L'alet llaurador, pel contrari, ha de tindre terrres i viure al poble on ha estat elegit. Podem dir que l'alet llaurador assumeix la funció de síndic entre els llauradors del poble.

Aquesta mena d'elecció entre la "gent del poble" i la "gent de la ciutat" sembla ésser un símptoma medieval evident dels transtorns socioeconòmics i, fins i tot, de les classes enfrontades representants d'interessos diferents: eclesiàstics, cavallers, comptes i senyors feudals com a hereus de la séquia. Aquestes personalitats elegien uns electes que els defensaven tot i que les terres irrigades per la séquia d'Alaquàs no pertanyien a València. Cal dir que aquest predomini fa temps que va deixar d'existir.

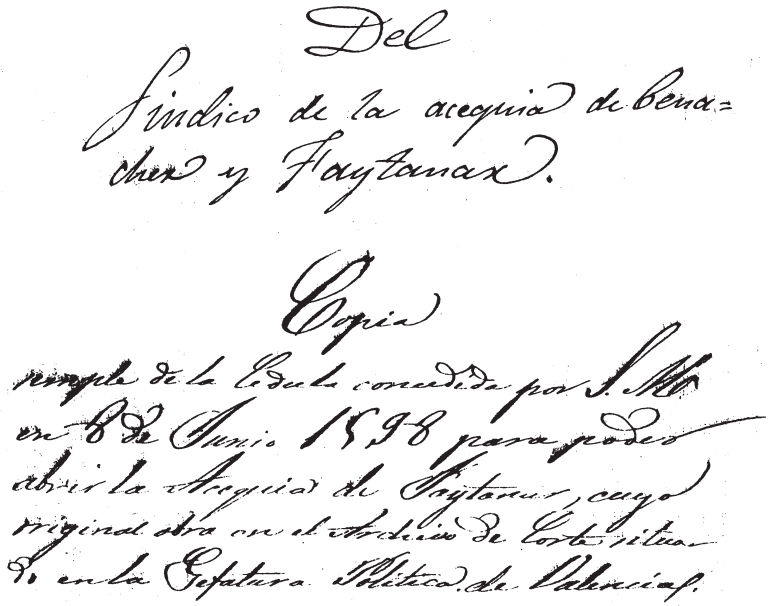
Del
Síndico de la acequia de Bena-
chez y Faytanar.

Copia
rompla de la Cedula concedida por S. M.
en 8 de Junio 1598 para poder
abrir la Acequia de Faytanar, cuyo
original obra en el Archivo de Corbitura
de la Gefatura Política de Valencia.

Privilegi Reial de Felip II.

Els llibres d'actes que es conserven a l'arxiu de la séquia de Benàger i Faitanar registren algunes alteracions significatives en les dates d'eleccions dels vocals. No és estrany comprovar com en determinades èpoques les actes no recullen cap junta general, bé perquè s'han fer per mitjà d'actes notarials, bé per qualsevol altra qüestió que ignorem. D'altra banda, les actes relatives al període 1780-1898 sols mencionen el nom i el cognom del vocal elegit, sense aclarir el lloc o el poble al qual pertany, per la qual cosa la localització dels vocals alaquasers d'aquest període ha estat una tasca infructuosa.

No obstant això, la dualitat alet cavaller i alet llaurador ha estat una dualitat representativa de la séquia d'Alaquàs els darrers cent anys (1898-1997). Aquesta

és la llista d'homes alaquasers que han ostentat aquest càrrec, la seua duració i els biennis que han estat elegits:

ALET CAVALLER	BIENNIS	ALET LLAURADOR
Julio Giménez Fluixá	1898-1890	José Guillem Fluixá
id.	1890-1892	id.
id.	1892-1894	id.
id.	1894-1896	id.
id.	1898-1900	id.
id.	1900-1902	id.
id.	1902-1904	id.
id.	1904-1906	id.
id.	1906-1908	id.
Juan García Mustiales	1908-1910	id.
id.	1910-1912	id.
José María Palop Guillem	1912-1914	id.
id.	1914-1916	Benito Montalt Martínez
id.	1916-1918	Miguel Forment Sena
id.	1918-1920	José Guillem Fluixá
Francisco Martín Bertome	1920-1924	id.
id.	1924-1926	id.
id.	1928-1930	id.
José María Palop Guillem	1930-1932	id.
Salvador García Marín	1932-1936	Francisco Guillem Alós
Ramón Alós Palop	1936-1939	id.
Salvador García Marín	1939-1941	id.
Luís Palop Medina	1941-1943	id.
id.	1943-1945	id.
id.	1945-1947	id.
id.	1947-1949	id.
id.	1949-1951	id.
id.	1951-1953	id.
id.	1953-1955	id.
id.	1955-1957	id.
id.	1957-1959	id.

[17] A diferència del guarda de séquia que és designat pel síndic, l'alet llaurador i l'alet cavaller són elegits per la Junta de Comuners. Tot i aquesta circumstància, cal remarcar com en algunes famílies el càrrec ha passat de pares a fills. És el cas de les famílies Palop i Guillem: José Guillem Fluixà és substituït pel seu fill Francisco Guillem Alós *el tio Paternero*, i l'advocat José María Palop Guillem també serà substituït pels seus fills Lluis i José María Palop.

ALET CAVALLER	BIENNIS	ALET LLAURADOR
id.	1959-1961	Vicent Alós Alfons *el Moruix*
id.	1961-1963	id.
id.	1963-1965	id
id.	1965-1967	id.
id.	1967-1969	Vicent Baixauli Moret *el Lluent*
id.	1969-1971	id.
id.	1971-1973	id.
id.	1973-1975	id.
id.	1975-1977	id.
id.	1977-1979	id.
id.	1979-1981	id.
José María Palop Medina	1981-1983	Francisco Besó Peiró *el Garí*
id.	1983-1985	id.
id.	1985-1987	id.
id.	1987-1989	id.
Ramón Chuliá Martínez	1989-1991	Miguel Palop Martínez
id.	1991-1993	id.
id.	1993-1995	id.
id.	1995-1997	id.

ELS GUARDES DE LA SÉQUIA D'ALAQUÀS

El guarda de la séquia és l'agent o persona que més temps dedica a aquesta centrant en ella els seus esforços. És designat pel síndic i està sota les seues ordres. El seu treball està definit en les Ordenances amb els següents termes:

"Que los guardas y partidores de la agua de Benacher y Faytanar todos juntos sean tenidos de guardar la dicha agua bien y fielmente, esto es que el uno guarde de Alacuás hasta la alquería de Navelluga..." Ord. cap. X.

A més a més, el guarda té l'obligació de recórrer constantment el traçat de la séquia des de l'assut fins al torn mitger del seu tram, alleugerar el caixer o les ribes de qualsevol impediment, embarraments, remelsos o regolfaments causats per la brutícia, i obrir les cadiretes, torns o partidors a les partides que corresponga regar cada dia. És també el principal acusador de les infraccions comeses pels regants. Té com a missió citar als denunciats i és l'únic empleat que pot entrar al Tribunal de les Aigües conduint a l'acusat. La seua paraula és sagrada i inapel·lable, perquè dóna fe dels fets sense precisar la presència dels testimonis.

Francisco Palop, guarda de la séquia d'Alaquàs, exposant els detalls d'una denúncia davant el Tribunal de les Aigües que en aquesta ocasió comptava amb un convidat d'honor: Francisco Tomás i Valiente.

Cada dijous té l'obligació d'acudir al Tribunal regulador de les séquies per rebre les ordres referents a la partició de les aigües.

El seu càrrec no està determinat, i resulta tradicional que haja passat de pares a fills, fet que es pot apreciar al llarg del present segle que ha estat configurat per les respectives famílies de guardes:

Francisco Martí *el tio Figuero* (Primer quart de segle)

José Palop Miquel, 1932/1956

Francisco Palop Miquel, 1957/1994

El jutge comptador és un càrrec que té com a principal funció revisar els comptes de la comuna. També ha estat una figura poc vigent a Alaquàs, atés que sols han ostentat aquest càrrec Vicent Baixauli *el Lluent* (1988-1994), home de Paquita García, la filla del *tio* Macario.

Pel contrari, l'atandador, és a dir, l'home encarregat d'obrir o tancar el torn de les partides del Dijous i del Terç els dies d'aigua, sí ha tingut una funció molt representativa. En el present segle han estat atandadors el *tio* Paco *el Torrentí*, Miquelet *el Frare* i Josep Ferràndiz *Guia*. Aquest darrer alaquaser ostenta el càrrec d'atandador des de 1983.

Visita dels monarques al Tribunal de les Aigües. El rei Joan Carles conversant amb el síndic de la séquia de Favara, i Francisco Palop, guarda de la séquia d'Alaquàs.

LA SÉQUIA D'ALAQUÀS I LES REIALS ORDENANCES DE 1740 APROVADES PEL REI FELIP V DE BORBÓ

Els regants de la séquia d'Alaquàs, tant els pobladors moros com els cristians després, s'han regit per les lleis medievals del reg que han anat passant de pares a fills de generació en generació, de manera escrita o oral, a través dels segles, conservant al llarg de centúries l'essència històrica d'aquesta cohesió cultural d'usatges i costums dels nostres llauradors. Els capítols medievals del segle XV es milloraran amb les deliberacions i concordats de 1488, al convent de Sant Francesc, així com de la cofraria de Sant Jaume de 1506, arribant al segle XVIII de forma gairebé intacta.

El 10 de desembre de 1730, La Junta Mensal de la Comuna de Benàger i Faitanar es va reunir per redactar els nou capítols que, amb els antics capítols redactats el 23 d'abril de 1565, seran corroborats per mitjà d'escriptura davant

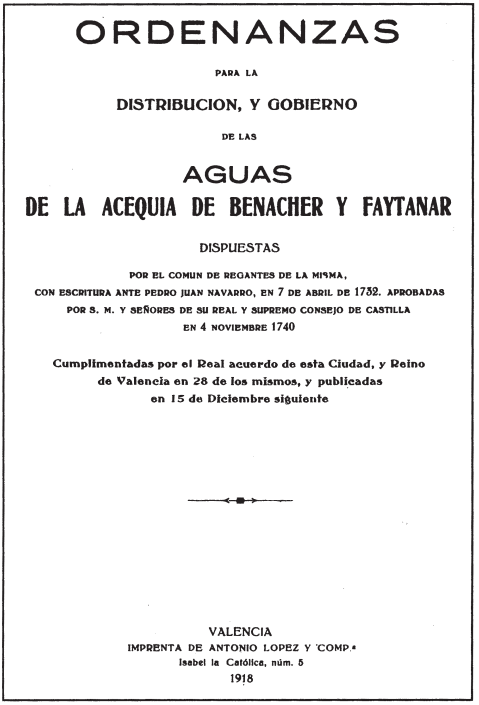

ORDENANZAS

PARA LA

DISTRIBUCION, Y GOBIERNO

DE LAS

AGUAS

DE LA ACEQUIA DE BENACHER Y FAYTANAR

DISPUESTAS

POR EL COMUN DE REGANTES DE LA MISMA,
CON ESCRITURA ANTE PEDRO JUAN NAVARRO, EN 7 DE ABRIL DE 1732. APROBADAS
POR S. M. Y SEÑORES DE SU REAL Y SUPREMO CONSEJO DE CASTILLA
EN 4 NOVIEMBRE 1740

Cumplimentadas por el Real acuerdo de esta Ciudad, y Reino
de Valencia en 28 de los mismos, y publicadas
en 15 de Diciembre siguiente

VALENCIA
IMPRENTA DE ANTONIO LOPEZ Y COMP.ª
Isabel la Católica, núm. 5
1918

Portada de les Reials Ordenances.

l'escrivà. Aleshores, es van constituir les vigents Ordenances Reials, que es van ratificar a les Corts de Castella pel monarca Felip V de Borbó l'any 1740.

Les Reials Ordenances de la séquia d'Alaquàs estan escrites en castellà de l'època, tot i que recullen una gran varietat de terminologia específica com ara lliura valenciana, florí d'Aragó, vehedor, síndic escrivà, síndic llaurador, procurador general, jutge comptador, atandador, etc, la qual coexisteix amb paraules valencianes com cadiretes, alcabons, escura, vogí, roll, mallol, engaltar.

Amb les ordenances s'arriba a determinar llocs i topònims, alguns d'ells totalment desapareguts de la memòria mentre que altres han sobreviscut a l'erosió del temps, lligats als noms il·lustres de la burgesia valenciana a través de noms de camins, motors i partides de terra com d'En Camara (Samarra) o na Pastora (La Pastora).

Malgrat que estan redactades amb un llenguatge pesant i reiteratiu, de difícil lectura, no hi ha dubte que les Ordenances han assumit un paper fonamental en

la distribució de les aigües i el sistema medieval de regatge a l'horta d'Alaquàs.

Les Reials Ordenances consten de 183 capítols on s'integren tots els drets i obligacions dels regants comuners de la séquia de Benàger i Faitanar amb els seus braçals i ribes. Tots els capítols es recullen en una extensió de 53 pàgines.

Encapçala la part superior de la coberta, amb lletres de gran caràcter, la següent inscripció:

"ORDENANZAS PARA LA DISTRIBUCIÓN Y GOBIERNO DE LAS AGUAS DE LA ACEQUIA DE BENACHER Y FAITANAR"

Mes avall i en lletres més petites:

"DISPUESTO POR EL COMÚN DE REGANTES DE LA MISMA CON ESRITURA ANTE PEDRO NAVARRO EN 7 DE ABRIL DE 1732. APROBADAS POR S.M. Y SEÑORES DE SU REAL CONSEJO DE CASTILLA EN 4 DE NOVIEMBRE DE 1740."

I finalitza amb la darrera puntualització:

"COMPLIMENTADAS POR EL REAL ACUERDO DE ESTA CIUDAD Y REYNO DE VALENCIA EN 28 DE LOS MISMOS I PUBLICADAS EN 15 DE DICIEMBRE SIGUIENTE."

A peu de coberta, la nota d'impremta i data d'impremta d'Antonio López y companyia, al carrer d'Isabel la Catòlica, núm. 5, València, any 1918.

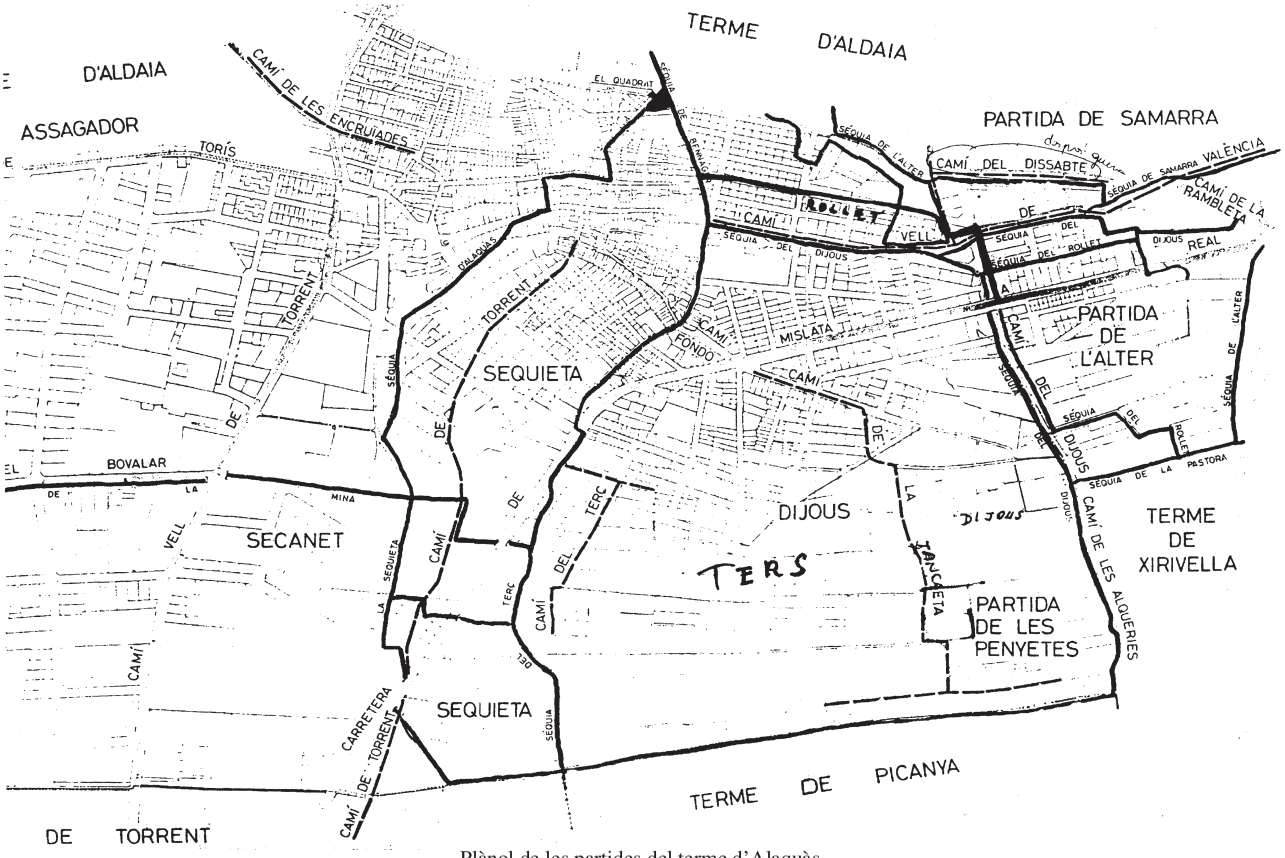

Plànol de les partides del terme d'Alaquàs.

Les llengües i partidor de la Pastora.

La séquia del Dijous vorejant el camí de les alqueries.

Pont del Xiprer. Les llengües d'aquest pont, subdivideixen l'aigua en tres ramals: Xiprer, Cadiretes i braç mitger del Dijous. Situat a l'entrada de la vaqueria de Lluis *Setesquenes*, el pont del Xiprer, ja és mencionat en els concordats deliberats de 1488 al convent de Sant Francesc.

Des del pont del Xiprer la séquia s´endinsa per davant l'alqueria Alta envers el partidor de les Cadiretes.

Les tradicionals terres de secà del Bovalar, reconvertides terres de regadiu a finals del segle XlX, es troben avui en fase de desaparació. (A la foto Baptiste *el Garrofí* sembrant creïlles)